

บทที่ ๒

ระเบียบวิธีวิจัย

ข้อมูล

ในการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยอันเป็นมูลเหตุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของประชากรในชนบทของประเทศไทยในวิทยานิพนธ์นี้ ได้อาศัยข้อมูลแบบประมุขจากการวิจัยในโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและประชากรในประเทศไทยภายใต้การดำเนินงานวิจัยของศูนย์วิจัยและฝึกอบรมทางประชากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนเมษายน ถึง พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๑๒ มีจำนวนตัวอย่างประชากรของการวิจัยในเขตชนบทครั้งนี้ ๑,๔๗๒ ครัวเรือน เป็นอัตราส่วนประมาณ ๑ ต่อ ๒,๐๐๐ ครัวเรือนชนบททั่วประเทศ

การสุ่มตัวอย่าง

โครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรในประเทศไทยได้รับการปรึกษาในการดำเนินการทางสถิติเกี่ยวกับการสุ่มตัวอย่างจากศาสตราจารย์ Leslie Kish ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยทางสังคม มหาวิทยาลัยมิชิแกน ประเทศสหรัฐอเมริกา และจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ในการวิจัยโครงการนี้ได้แบ่งการสุ่มตัวอย่างเป็น ๒ เขต คือ เขตเมืองและเขตชนบท โดยยกเว้นอำเภอชายแดนที่มีหมู่บ้านกระจัดกระจาย ไม่มีทางคมนาคมที่คณะนักสำรวจจะเดินทางไปถึงภายในเวลาจำกัด อำเภอที่มีการปฏิบัติการของผู้ออกการร้าย และสี่จังหวัดภาคใต้ ซึ่งได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล สำหรับการสุ่มตัวอย่างของประชากรในเขตชนบท ซึ่งผู้ศึกษาได้อาศัยข้อมูลมาใช้ในการศึกษาและวิจัยในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบการจัดกลุ่มอย่างมีระบบ โดยจัดแบ่งการสุ่มตัวอย่างออกเป็น ๓ ชั้น ดังนี้คือ

ขั้นแรก เป็นการสุ่มตัวอย่างระดับอำเภอ โดยจัดแบ่งอำเภอในประเทศไทยออกเป็น ๑๕ กลุ่ม ตามลำดับอัตราส่วนของประชากรที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรต่อประชากรในวัยทำงานทั้งหมดในเขตอำเภอนั้น ๆ ในขั้นนี้ ได้ทำการสุ่มตัวอย่างอำเภอกลุ่มละ ๑ อำเภอ

ขั้นที่สอง เป็นการสุ่มตัวอย่างระดับหมู่บ้าน ได้ทำการสุ่มตัวอย่างหมู่บ้านจากอำเภอที่ตกเป็นตัวอย่างอำเภอละ ๓ หมู่บ้าน

ขั้นที่สาม เป็นการสุ่มตัวอย่างระดับครัวเรือน ได้ทำการสุ่มตัวอย่างครัวเรือนจากหมู่บ้านที่ตกเป็นตัวอย่างประมาณหมู่บ้านละ ๓๕ ครัวเรือน

จากการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการดังกล่าวโดยย่อแล้วนี้จะได้ตัวอย่างทั้งหมดประมาณ ๑,๕๙๕ ครัวเรือน แต่ในการออกสำรวจปรากฏว่าได้ทำการสัมภาษณ์ครัวเรือนทั้งสิ้น ๑,๔๗๖ ครัวเรือน จาก ๔๕ หมู่บ้าน ของ ๑๕ อำเภอทั่วประเทศ ดังนี้

๑. อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	๑๐๖	ครัวเรือน
๒. อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่	๑๐๖	ครัวเรือน
๓. อำเภอสามเงา จังหวัดตาก	๑๐๕	ครัวเรือน
๔. อำเภอบางเขน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๕๒	ครัวเรือน
๕. อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง	๕๔	ครัวเรือน
๖. อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี	๑๐๒	ครัวเรือน
๗. อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี	๑๐๐	ครัวเรือน
๘. อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๑๐๒	ครัวเรือน
๙. อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่	๑๐๔	ครัวเรือน
๑๐. อำเภอฉวาง จังหวัดนครราชสีมา	๕๐	ครัวเรือน
๑๑. อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา	๗๕	ครัวเรือน
๑๒. อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์	๕๕	ครัวเรือน
๑๓. อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร	๑๐๒	ครัวเรือน

๑๔. อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	๑๐๔	ครัวเรือน
๑๕. อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี	๘๗	ครัวเรือน
รวม	๑,๘๗๖	ครัวเรือน

ทั้งนี้ เป็นเพราะในบางหมู่บ้านไม่อาจสัมภาษณ์ให้ได้ครบจำนวนตัวอย่างที่กำหนดไว้ได้ ในจำนวนครัวเรือนตัวอย่าง ๑,๘๗๖ ครัวเรือนนี้เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ชาย ๑,๑๑๔ ราย ผู้ให้สัมภาษณ์หญิง ๑,๕๐๐ ราย

แบบสอบถาม

แบบสอบถามในการสัมภาษณ์เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรของประเทศไทย ซึ่งผู้ศึกษาได้นำส่วนที่เกี่ยวกับการย้ายถิ่นและลักษณะต่าง ๆ ทางสังคม เศรษฐกิจและประชากรมาศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับ

๑. ลักษณะต่าง ๆ ของครัวเรือนและสมาชิกในครัวเรือน
๒. การสมรสและสถานภาพสมรส
๓. การเจริญพันธุ์และการวางแผนครอบครัว
๔. ภาวะความเป็นโรคและการตาย
๕. การย้ายถิ่น
๖. คำนีเกี่ยวกับความทันสมัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมทางประชากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เริ่มดำเนินงานวิจัยภาคสนามของโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรของประเทศไทยในส่วนที่เป็นการศึกษาวิจัยในเขตชนบทระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๑๒ โดยมีนิสิตในชั้นปริญญาบัณฑิตและมหาบัณฑิตของคณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้ผ่านการอบรมหน้าที่พนักงานสำรวจจากศูนย์วิจัยและฝึกอบรมทางประชากรทำการสัมภาษณ์เกี่ยวกับลักษณะทางคานสังคม, เศรษฐกิจ และประชากรของบุคคลในครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่าง ตามหลักเกณฑ์ดังนี้

ชาย

๑. ถ้าในครัวเรือนมีคู่สมรสเพียงคู่เดียว ให้สัมภาษณ์สามี
๒. ถ้าในครัวเรือนไม่มีคู่สมรสเลย ให้สัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน (เจ้าบ้าน) โดยไม่คำนึงถึงเพศ หรืออายุ
๓. ถ้าในครัวเรือนมีคู่สมรส ๒ คู่หรือมากกว่านั้น ให้เลือกสัมภาษณ์สามีคนหนึ่งตามเกณฑ์ดังนี้ตามลำดับคือ

ก. สัมภาษณ์สามีที่เป็นเจ้าบ้านที่มีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปี และกำลังอยู่กินกับ

ภรรยา

ข. ถ้าเจ้าบ้านไม่มีคุณสมบัติตามข้อ ๓.(ก) ให้สัมภาษณ์ชายที่มีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปี แต่งงานแล้วและอยู่กินกับภรรยา โดยพิจารณาว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการทำมาหากินของครัวเรือน มากกว่าคู่สามีภรรยาอื่น ๆ (ไม่นับเจ้าบ้าน)

ค. ถ้าไม่สามารถกำหนดได้ว่า ผู้ใดมีความสำคัญต่อการทำมาหากินของครัวเรือน ให้สัมภาษณ์ชายที่อาวุโสสูงสุดแต่ไม่เกิน ๖๐ ปี แต่งงานแล้วและอยู่กินกับภรรยา

หญิง

ให้สัมภาษณ์ภรรยาของชายที่ถูกสัมภาษณ์และหญิงทุกคนในครัวเรือนที่มีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปี เคยสมรสแล้ว ไม่ว่าสถานภาพสมรสจะเป็นเช่นไรก็ตาม เช่น หม้าย หรือแยกกันอยู่ก็ตาม

002144

ข้อจำกัดของข้อมูล

ข้อมูลที่น่ามาศึกษาและวิจัยในวิทยานิพนธ์นี้มีข้อจำกัดที่สำคัญ ๆ บางประการ คือ

๑. ข้อมูลที่น่ามาศึกษามีได้มีคำถามเกี่ยวกับลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และทางประชากรบางประการของผู้ย้ายถิ่นชดะย้ายถิ่น ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาถึงลักษณะทางด้านประชากร สังคม และเศรษฐกิจของหัวหน้าครัวเรือนกับความต้องการย้ายถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจถึงปัจจัยอันอาจเป็นมูลเหตุของการย้ายถิ่นของประชากรในชนบทของประเทศไทย

๒. เนื่องจากการศึกษาและวิจัยในโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรของประเทศไทยครั้งนี้มุ่งจะศึกษาถึงลักษณะด้านต่าง ๆ ของคู่สามีภรรยาในครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างเป็นสำคัญ นอกเสียจากครัวเรือนที่ไม่มีคู่สมรส จึงจะสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนที่เป็นโสด จึงทำให้อัตราส่วนในสถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือนคลาดเคลื่อนไปจากอัตราส่วนในสถานภาพสมรสของประชากรในชนบทโดยรวม เป็นผลให้การศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยทางด้านสถานภาพสมรสอันอาจยังผลต่อการย้ายถิ่นคลาดเคลื่อนไป

๓. ข้อมูลที่น่ามาศึกษามีใช้ข้อมูลที่เตรียมไว้เฉพาะเพื่อการศึกษาเกี่ยวกับมูลเหตุของการย้ายถิ่นของประชากรโดยตรง หากแต่เป็นการพยายามนำข้อมูลที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด ดังนั้น รายละเอียดบางประการที่ควรนำมาวิเคราะห์จึงขาดตกบกพร่องไป

ลักษณะโดยทั่วไปของข้อมูลและความแตกต่างระหว่างผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและผู้เคยย้ายถิ่น

ข้อมูลที่ได้จากกรวิจัยในโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรของประเทศไทยในส่วนที่เป็นกรวิจัยรอบแรกในเขตชนบท มีจำนวนครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างทั้งสิ้น ๑,๘๘๖ ครัวเรือน ประกอบด้วยครัวเรือนซึ่งหัวหน้าครัวเรือนชาย เป็นผู้ให้คำตอบในการตอบแบบสอบถามในส่วนของหัวหน้าครัวเรือน

ชายควยตนเองจำนวน ๑,๑๑๘ คนวัยเรื้อน หรือประมาณร้อยละ ๓๕ ของคนวัยเรื้อนที่ตกเป็นตัวอย่าง ซึ่งในวิทยานิพนธ์นี้ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลเกี่ยวกับการย้ายถิ่น และลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรของหัวหน้าครัวเรือนจำนวนดังกล่าวมาศึกษาถึงปัจจัยอันอาจเป็นมูลเหตุของการย้ายถิ่นของประชากรในชนบทของประเทศไทย ลักษณะโดยทั่วไปของข้อมูลที่จะนำมาศึกษามีดังนี้

อายุ ประมาณเกือบ ๑ ใน ๓ หรือร้อยละ ๒๕.๕ ของหัวหน้าครัวเรือนชายผู้ตกเป็นตัวอย่างมีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป หัวหน้าครัวเรือนที่นับว่าอายุน้อย คือกลุ่มอายุ ๒๐ - ๒๙ ปีมีเพียงร้อยละ ๑๑.๓ หัวหน้าครัวเรือนส่วนที่เหลือเป็นผู้ที่มีอายุในกลุ่มอายุต่าง ๆ ระหว่าง ๓๐ - ๔๙ ปี ในอัตราส่วนที่ไม่แตกต่างกันมากนัก อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่ามีหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ ๓๕ - ๓๙ ปี มากที่สุดถึงร้อยละ ๑๓.๐ รองลงมาคือหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ ๔๐ - ๔๔ ปี ซึ่งมีร้อยละ ๑๔.๓ ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบโครงสร้างคานอายุของผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและผู้เคยย้ายถิ่น ปรากฏว่า มีจำนวนร้อยละของผู้ไม่เคยย้ายถิ่นที่มีอายุระหว่าง ๒๐ - ๓๔ ปีสูงกว่าจำนวนร้อยละของผู้เคยย้ายถิ่นในกลุ่มอายุเดียวกัน คือร้อยละ ๒๕.๓ เปรียบเทียบกับร้อยละ ๒๒.๕ แต่ในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ ๔๕ ปีขึ้นไปนั้น มีจำนวนร้อยละของผู้ไม่เคยย้ายถิ่นต่ำกว่าผู้เคยย้ายถิ่นคือร้อยละ ๓๘.๒ และ ๔๖.๔ ตามลำดับ ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุระหว่าง ๓๕ - ๔๔ ปีนั้น มีจำนวนร้อยละของผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและผู้เคยย้ายถิ่นใกล้เคียงกันคือ ๓๑.๕ และ ๓๑.๑ ตามลำดับ

ตารางที่ ๑ จำนวนรอยละของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามการย้ายถิ่นและอายุ

กลุ่มอายุ	จำนวน	รอยละ			
		รวม	การย้ายถิ่น		รวม
			ไม่เคย	เคย	
๒๐ - ๒๔ ปี	๔๓	๓.๙	๕.๐ (๕๘.๑)	๓.๐ (๔๑.๙)	(๑๐๐.๐)
๒๕ - ๒๙ ปี	๘๗	๙.๘	๙.๙ (๔๔.๘)	๙.๙ (๕๕.๒)	(๑๐๐.๐)
๓๐ - ๓๔ ปี	๑๕๕	๑๓.๙	๑๖.๔ (๕๑.๖)	๑๑.๘ (๘๘.๔)	(๑๐๐.๐)
๓๕ - ๓๙ ปี	๑๘๙	๑๙.๐	๑๖.๙ (๔๓.๙)	๑๙.๑ (๕๖.๑)	(๑๐๐.๐)
๔๐ - ๔๔ ปี	๑๕๙	๑๔.๓	๑๔.๖ (๔๕.๓)	๑๔.๐ (๕๔.๙)	(๑๐๐.๐)
๔๕ - ๔๙ ปี	๑๕๑	๑๓.๖	๑๖.๕ (๔๐.๔)	๑๔.๕ (๕๙.๖)	(๑๐๐.๐)
๕๐ ปี และสูงกว่า	๓๖๙	๒๙.๕	๒๖.๙ (๓๙.๘)	๓๑.๙ (๖๐.๙)	(๑๐๐.๐)
รวม	๑,๑๑๓	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอัตราส่วนของผูไม่เคยย้ายถิ่นและผูเคยย้ายถิ่นในแต่ละกลุ่มอายุ ปรากฏว่า มีจำนวนรอยละของผูเคยย้ายถิ่นสูงกว่าผูไม่เคยย้ายถิ่นทุกกลุ่มอายุ เว้นแต่กลุ่มอายุ ๒๐ - ๒๔ ปี และ ๓๐ - ๓๔ ปี เท่านั้น

สถานภาพสมรส หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ หรือร้อยละ ๘๗.๘ เป็นผู้สมรสแล้ว มีผู้ที่เป็นโสดเพียงร้อยละ ๒.๒ เท่านั้น เมื่อพิจารณาถึงสถานภาพสมรสของผู้ไม่เคยขายดิน และผู้เคยขายดิน ปรากฏว่า มีจำนวนร้อยละของผู้ไม่เคยขายดินที่เป็นโสดสูงกว่าผู้เคยขายดินเล็กน้อย และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้ไม่เคยขายดินและผู้เคยขายดิน ในคานสถานภาพสมรส ปรากฏว่า มีหัวหน้าครัวเรือนที่สมรสแล้วแต่ไม่เคยขายดินประมาณ ร้อยละ ๘๘ แต่มีหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นโสดที่ไม่เคยขายดินถึงร้อยละ ๖๘

ตารางที่ ๒ จำนวนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามการขายดินและสถานภาพสมรส

สถานภาพสมรส	จำนวน	ร้อยละ			
		รวม	การขายดิน		รวม
			ไม่เคย	เคย	
สมรส	๑,๐๘๓	๘๗.๘	๘๖.๓ (๘๓.๙)	๘๘.๖ (๕๖.๓)	(๑๐๐.๐)
โสด	๒๕	๒.๒	๓.๓ (๖๘.๐)	๑.๔ (๓๖.๐)	(๑๐๐.๐)
รวม	๑,๑๐๘	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือนผู้ตกเป็นตัวอย่างของโครงการวิจัยต่อเนื่อง ระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและประชากรนี้เป็นข้อจำกัดของ ข้อมูลดังไคกล่าวแล้วในบทที่ ๑ จึงทำให้ขาดคชนี้ที่จะชี้ให้เห็นความแตกต่างของสถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือนที่น่ามาศึกษา ได้อย่างชัดเจนและตรงกับความเป็นจริงโดยทั่วไป

ระดับการศึกษา กวาคึ่งหนึ่งหรือร้อยละ ๕๖.๓ ของจำนวนหัวหน้าครัวเรือนผู้ตกเป็นตัวอยางของการศึกษาคั้งนี้เป็นผู้ใดเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ และสูงกว่า ที่เหลือเป็นผู้ไม่เคยเรียนร้อยละ ๒๐.๔ และเคยเรียนแต่ไม่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ อีกร้อยละ ๒๓.๖ หรืออีกนัยหนึ่ง โดยส่วนรวมแล้วเกือบ ๓ ใน ๔ หรือจำนวนร้อยละ ๗๓.๖ ของหัวหน้าครัวเรือนผู้ตกเป็นตัวอยางของการศึกษาคั้งนี้มีระดับการศึกษาต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ส่วนผู้ที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ และสูงกว่าเพียงร้อยละ ๖.๔ และเป็นผู้ที่ไม่เคยเรียนประมาณร้อยละ ๒๐.๔ (ตารางที่ ๓)

ตารางที่ ๓ จำนวนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามการย้ายถิ่นและการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ			
		รวม	การย้ายถิ่น		รวม
			ไม่เคย	เคย	
ไม่เคยเรียน	๒๒๕	๒๐.๔	๒๒.๘ (๕๘.๘)	๑๘.๔ (๕๐.๒)	(๑๐๐.๐)
เรียนแต่ไม่จบชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๔	๒๖๗	๒๓.๖	๕.๗.๒ (๕๑.๑)	๒๐.๗ (๔๔.๘)	(๑๐๐.๐)
จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ประถมศึกษาปีที่ ๖	๕๔๘	๔๙.๖	๔๗.๘ (๕๕.๗)	๕๑.๐ (๕๗.๓)	(๑๐๐.๐)
จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ และสูงกว่า	๗๑	๖.๔	๒.๓ (๑๔.๑)	๕.๘ (๘๕.๙)	(๑๐๐.๐)
รวม	๑,๑๐๔	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

เมื่อพิจารณาถึงระดับการศึกษาของผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและผู้เคยย้ายถิ่น ปรากฏว่า ผู้เคยย้ายถิ่นส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาสูงกว่าผู้ที่ไม่เคยย้ายถิ่น ดังจะเห็นว่าหัวหน้าครัวเรือนผู้เคยย้ายถิ่นที่จบชั้นประถมศึกษา หรือสูงกว่ามีอัตราส่วนร้อยละ ๖๐.๘ และ ๔๕.๘ ตามลำดับ โดยเฉพาะในชั้น ประถมปีที่ ๓ และสูงกว่า หัวหน้าครัวเรือนผู้เคยย้ายถิ่นที่มีการศึกษาระดับนี้ มีถึงประมาณ ร้อยละ ๑๐ ในขณะที่หัวหน้าครัวเรือนผู้ไม่เคยย้ายถิ่นมีเพียงร้อยละ ๖.๐ เท่านั้น และ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอัตราส่วนของหัวหน้าครัวเรือนผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและเคยย้ายถิ่นที่ มีการศึกษาระดับเดียวกัน ปรากฏว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาสูงมีอัตราส่วนของผู้เคย ย้ายถิ่นสูงกว่า จะเห็นได้ว่าในกลุ่มผู้ที่มีการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา และสูงกว่านั้น มีผู้เคยย้ายถิ่นถึงร้อยละ ๔๕.๘ ส่วนผู้มีการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา - ชั้นประถม ปีที่ ๖ มีผู้เคยย้ายถิ่นลดลงเหลือเพียงร้อยละ ๕๗.๓ และเมื่อรวมผู้มีการศึกษาระดับค่า กว่าชั้นประถมศึกษา และผู้ไม่เคยเรียนเข้าด้วยกัน พบว่า มีผู้เคยย้ายถิ่นโดยเฉลี่ยเพียง ร้อยละ ๔๘.๕

อาชีพ ประมาณ ๓ ใน ๔ หรือจำนวนร้อยละ ๗๔.๘ ของหัวหน้าครัวเรือนผู้ตก เป็นตัวอย่างประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีผู้รับราชการเพียงร้อยละ ๔.๗ อาชีพค้าขาย กรรมกร และอาชีพอื่นร้อยละ ๔.๕, ๓.๖ และ ๘.๔ ตามลำดับ (ตารางที่ ๔) เมื่อ พิจารณาเปรียบเทียบระหว่างผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและผู้เคยย้ายถิ่น ปรากฏว่า ต่างก็มีจำนวน ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมสูงเป็นอันดับที่หนึ่ง คือร้อยละ ๘๑.๗ และ ๖๕.๘ ตามลำดับ เป็นที่น่าสนใจแก่พวกกลุ่มผู้เคยย้ายถิ่นมีจำนวนผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมคิดเป็นอัตราส่วน ต่ำกว่ากลุ่มผู้ไม่เคยย้ายถิ่นอย่างเห็นได้ชัด แต่สำหรับผู้เคยย้ายถิ่นซึ่งประกอบอาชีพอื่น นอกเหนือไปจากอาชีพเกษตรกรรมนั้น ปรากฏว่ามีอัตราสูงกว่าผู้ไม่เคยย้ายถิ่นในทุกอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้มีอาชีพรับราชการ

ตารางที่ ๕ จำนวนรอยละของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามการย้ายถิ่นและอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	รอยละ			
		รวม	การย้ายถิ่น		รวม
			ไม่เคย	เคย	
รับราชการ	๕๒	๘.๓	๑.๖ (๑๕.๘)	๓.๑ (๘๘.๖)	(๑๐๐.๐)
ค้าขาย	๕๐	๘.๕	๓.๑ (๓๐.๐)	๕.๖ (๓๐.๐)	(๑๐๐.๐)
เกษตรกร	๘๓๒	๓๘.๘	๘๑.๓ (๘๘.๒) ^๗	๖๕.๘ (๕๑.๘)	(๑๐๐.๐)
กรรมกร	๘๕	๓.๖	๓.๕ (๕๓.๕)	๓.๓ (๕๖.๕)	(๑๐๐.๐)
อื่น ๆ	๘๓	๘.๘	๖.๑ (๓๒.๓)	๑๐.๒ (๖๓.๓)	(๑๐๐.๐)
รวม	๑,๑๑๒	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอัตราส่วนของผูไม่เคยย้ายถิ่นและผูเคยย้ายถิ่นที่มีอาชีพเดียวกัน ปรากฏว่า มีจำนวนรอยละของผูเคยย้ายถิ่นสูงกว่าผูไม่เคยย้ายถิ่นในทุกอาชีพ แต่มีความแตกต่างระหว่างผู้มีอาชีพรับราชการมากที่สุด คือมีจำนวนรอยละของผูเคยย้ายถิ่นถึง ๘๘.๖ รองลงมาคือผู้มีอาชีพค้าขาย ซึ่งมีผูเคยย้ายถิ่นรอยละ ๓๐.๐ ส่วนผู้มีอาชีพเกษตรกรมีอัตราส่วนของผูไม่เคยย้ายถิ่นและผูเคยย้ายถิ่นแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยคือ ๘๘.๒ กับ ๕๑.๘

การติดต่อกับสังคมภายนอก หัวหน้าครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างของการศึกษาและวิจัยครั้งนี้มีการติดต่อกับสังคมภายนอกบ้างแต่ไม่บ่อยนัก คือผู้ที่เคยไปยังตัวอำเภอที่อาศัยอยู่หรืออำเภอข้างเคียงเพียงนาน ๆ ครั้งนั้น มีจำนวนมากกว่าครึ่ง มีผู้ที่เดินทางไปบ่อย ๆ เพียงร้อยละ ๒๘.๖ และผู้ที่ไม่เคยเขาไปยังตัวอำเภอที่อาศัยอยู่หรืออำเภอข้างเคียงเลย ตลอดระยะเวลาที่ตนอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนั้นร้อยละ ๕.๖

ตารางที่ ๕ จำนวนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามการย้ายถิ่นและความถี่ของการไปในตัวอำเภอที่อาศัยอยู่

ความถี่ของการ ไปในตัวอำเภอ ที่อาศัยอยู่	จำนวน	ร้อยละ			
		รวม	การย้ายถิ่น		รวม
			ไม่เคย	เคย	
ไม่เคย	๖๐	๕.๖	๖.๓ (๕๓.๓)	๕.๓ (๔๖.๓)	(๑๐๐.๐)
นาน ๆ ไปครั้ง	๓๑๑	๖๕.๘	๖๙.๖ (๔๙.๑)	๖๒.๘ (๕๒.๙)	(๑๐๐.๐)
ไปบ่อย	๓๐๙	๒๘.๖	๒๓.๓ (๓๖.๙)	๓๒.๕ (๖๓.๑)	(๑๐๐.๐)
รวม	๑,๐๘๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบการเดินทางไปยังตัวอำเภอระหว่างผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและผู้เคยย้ายถิ่น ปรากฏว่า ผู้เคยย้ายถิ่นมีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากกว่าผู้ไม่เคยย้ายถิ่น กล่าวคือ ผู้เคยย้ายถิ่นที่เคยไปยังตัวอำเภอที่อาศัยอยู่และอำเภอข้างเคียงบ่อยมีอัตราส่วนสูงกว่าอย่างเห็นได้ชัด ในทำนองเดียวกันนี้ ปรากฏว่า อัตราส่วนของผู้เคยย้ายถิ่นที่ไม่เคยไปหรือนาน ๆ ไปครั้งต่ำกว่าผู้ไม่เคยย้ายถิ่นเช่นเดียวกัน

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและผู้เคยย้ายถิ่นที่มีการติดต่อกับตัวอำเภอที่อาศัยอยู่ในระดับเดียวกัน ปรากฏว่า มีจำนวนร้อยละของผู้ไม่เคยย้ายถิ่นที่ไม่เคยไปในตัวอำเภอเลยสูงกว่าผู้เคยย้ายถิ่น คือร้อยละ ๕๓.๓ เปรียบเทียบกับร้อยละ ๔๖.๗ ส่วนในกลุ่มผู้ที่มีการติดต่อกับตัวอำเภอที่อาศัยอยู่บางนั้น ปรากฏว่า ผู้เคยย้ายถิ่นมีการติดต่อกับตัวอำเภอที่อาศัยอยู่มากกว่าผู้ไม่เคยย้ายถิ่นในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกลุ่มผู้ที่มีการติดต่อกับตัวอำเภอบ่อย ๆ นั้น เป็นผู้ที่เคยย้ายถิ่นมาแล้วมากกว่าผู้ไม่เคยย้ายถิ่น คือมีอัตราส่วนถึงร้อยละ ๖๓.๑

โดยทั่วไปแล้ว กว่า ๒ ใน ๕ หรือจำนวนร้อยละ ๔๓.๘ ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมดไม่เคยไปจังหวัดใด ๆ ตามที่กำหนดไว้ในแบบสอบถาม และในกลุ่มของผู้เคยไปส่วนใหญ่อีกเป็นผู้ที่เคยไปเพียง ๑ - ๒ จังหวัด มีผู้เคยไปตั้งแต่ ๓ จังหวัดขึ้นไปเพียงร้อยละ ๑๒.๕ เท่านั้น

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและผู้เคยย้ายถิ่น ปรากฏว่า ผู้ไม่เคยย้ายถิ่นที่ไม่เคยไปจังหวัดใด ๆ เลย คิดเป็นร้อยละถึง ๕๑.๖ แต่ผู้เคยย้ายถิ่นที่ไม่เคยไปจังหวัดใด ๆ เลยมีเพียงร้อยละ ๓๙.๗ เท่านั้น นอกจากนี้ข้อมูลในตารางที่ ๖ ยังแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าอัตราส่วนของผู้เคยย้ายถิ่นที่เคยไปจังหวัดอื่น ๆ สูงกว่าผู้ไม่เคยย้ายถิ่นในทุกจำนวน

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและผู้เคยย้ายถิ่นที่เคยไปจังหวัดอื่นในจำนวนเท่า ๆ กัน ปรากฏว่า มีจำนวนร้อยละของผู้ไม่เคยย้ายถิ่นที่ไม่เคยไปจังหวัดใด ๆ เลยสูงกว่าผู้เคยย้ายถิ่นคือร้อยละ ๕๒.๓ เปรียบเทียบกับร้อยละ ๔๙.๙ ส่วนกลุ่มผู้ที่เคยไปจังหวัดอื่นบางนั้น ปรากฏว่าผู้เคยย้ายถิ่นมีอัตราส่วนของผู้เคยย้ายถิ่นที่เคยไปจังหวัดอื่น ๆ มากกว่าผู้ไม่เคยย้ายถิ่นในทุกระดับ และมีความแตกต่างของอัตราส่วนสูงขึ้นเมื่อจำนวนจังหวัดอื่นที่เคยไปเพิ่มขึ้นด้วย กล่าวคือ ในจำนวนผู้ที่เคยไปจังหวัดอื่น ๑ - ๒ จังหวัด และ ๓ - ๔ จังหวัดนั้นมีผู้เคยย้ายถิ่นถึงร้อยละ ๕๘.๒ และ ๖๘.๘ ตามลำดับ ส่วนผู้ที่เคยไปจังหวัดอื่นถึง ๕ จังหวัดและมากกว่ามีจำนวนผู้เคยย้ายถิ่นถึงร้อยละ ๙๓.๘

ตารางที่ ๖ จำนวนรอยละของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามการย้ายถิ่นและจำนวนจังหวัด
อื่นที่เคยไป

จำนวนจังหวัดอื่น ที่เคยไป	จำนวน	รอยละ			
		รวม	การย้ายถิ่น		รวม
			ไม่เคย	เคย	
ไม่เคย	๔๘๒	๓๓.๘	๕๑.๖ (๕๒.๓)	๓๓.๓ (๔๓.๓)	(๑๐๐.๐)
๑ - ๒ จังหวัด	๔๓๘	๓๓.๖	๕๐.๐ (๕๐.๘)	๔๖.๔ (๕๘.๒)	(๑๐๐.๐)
๓ - ๔ จังหวัด	๕๖	๘.๓	๖.๑ (๓๑.๒)	๑๐.๘ (๖๘.๘)	(๑๐๐.๐)
๕ จังหวัด และมากกว่า	๕๒	๓.๘	๒.๓ (๒๖.๒)	๕.๑ (๓๓.๘)	(๑๐๐.๐)
รวม	๑,๐๓๘	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้ความรู้ลึกของผู้
สัมภาษณ์เป็นเกณฑ์วัดฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวของผู้ให้สัมภาษณ์ เนื่องจากประสพ
การณ์ในการถามคำถามเกี่ยวกับรายได้นั้น ผู้ให้สัมภาษณ์มักพยายามหลีกเลี่ยงที่จะให้คำตอบ
ที่แท้จริง การวัดฐานะทางเศรษฐกิจโดยใช้ความรู้ลึกของผู้สัมภาษณ์นี้ พิจารณาจากลักษณะ
โดยทั่วไปของครอบครัวนั้น ๆ เช่นลักษณะของบ้าน จำนวนกรรมสิทธิ์ที่ดิน ความเพียงพอ
ในที่ดินและการทำมาหากิน การเช่าที่ดิน การออมทรัพย์และการกู้เงิน เป็นต้น แม้ว่าการ
วัดฐานะทางเศรษฐกิจในสายตาของผู้สัมภาษณ์จะถือเป็นดัชนีที่แน่นอนนักไม่ได้ แต่ก็พอจะชี้
ให้เห็นและนำมาเป็นเครื่องประกอบการพิจารณาฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวนั้น ๆ ได้

ตารางที่ ๘ จำนวนรอยละของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามการย้ายถิ่นและฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

ฐานะทางเศรษฐกิจ ของครอบครัว	จำนวน	รอยละ			
		รวม	การย้ายถิ่น		รวม
			ไม่เคย	เคย	
ต่ำ	๕๒๙	๕๐.๖	๔๕.๘ (๔๕.๕)	๓๙.๒ (๕๐.๖)	(๑๐๐.๐)
ปานกลาง	๔๔๕	๕๖.๑	๔๓.๕ (๕๒.๕)	๔๘.๑ (๕๙.๖)	(๑๐๐.๐)
สูง	๑๕๐	๑๓.๓	๑๑.๙ (๓๕.๓)	๑๔.๙ (๖๐.๙)	(๑๐๐.๐)
รวม	๑,๐๕๑	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

เมื่อพิจารณาฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวโดยทั่วไปแล้วปรากฏว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจในระดับต่ำและปานกลางถึงรอยละ ๕๐.๖ และ ๕๖.๑ ตามลำดับ มีผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีเพียงรอยละ ๑๓.๓ สำหรับความแตกต่างด้านฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างครอบครัวของหัวหน้าครัวเรือนไม่เคยย้ายถิ่นและผู้เคยย้ายถิ่นนั้นพบว่า ครอบครัวของหัวหน้าครัวเรือนที่เคยย้ายถิ่นมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูงกว่าผู้ไม่เคยย้ายถิ่นเล็กน้อย เพราะว่ามีจำนวนครอบครัวที่หัวหน้าครัวเรือนเคยย้ายถิ่นมาแล้ว รอยละ ๖๒.๔ เป็นครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจในระดับปานกลางและสูง ในขณะที่ครอบครัวที่หัวหน้าครัวเรือนไม่เคยย้ายถิ่นเลยมีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวอยู่ในระดับเดียวกันเพียงรอยละ ๕๕.๒ เท่านั้น ในขณะที่เดียวกันก็มีจำนวนรอยละของผู้เคยย้ายถิ่นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับต่ำเพียงรอยละ ๓๙.๒ เปรียบเทียบกับผู้ไม่เคยย้ายถิ่นซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจระดับต่ำ รอยละ ๔๕.๕

เมื่อพิจารณาอัตราส่วนของหัวหน้าครัวเรือนผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและผู้เคยย้ายถิ่นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับเดียวกัน ปรากฏว่า ผู้เคยย้ายถิ่นมีอัตราส่วนของผู้เคยย้ายถิ่นสูงกว่าผู้ไม่เคยย้ายถิ่นทุกระดับ หากแต่ในกลุ่มผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับต่ำนั้น มีอัตราส่วนของผู้เคยย้ายถิ่นสูงกว่าเพียงเล็กน้อย หากแต่ในกลุ่มผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลางและคือนั้น มีอัตราส่วนของผู้เคยย้ายถิ่นสูงกว่าผู้ไม่เคยย้ายถิ่นอย่างเห็นได้ชัด ร้อยละ ๕๗.๖ เปรียบเทียบกับร้อยละ ๕๒.๔ และร้อยละ ๖๐.๙ เปรียบเทียบกับร้อยละ ๓๙.๓ ตามลำดับ

ในการพิจารณาลักษณะทางเศรษฐกิจของประชากรนั้น มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องของหลายประการนอกเหนือไปจากฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเกษตรกรรม ชาวชนบทส่วนใหญ่ทำนาหรือทำสวน ฉะนั้น ลักษณะบางประการซึ่งอาจชี้ให้เห็นสภาพเศรษฐกิจของชาวชนบทได้ก็คือลักษณะต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับที่ดินและผลผลิต เช่น จำนวนกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ความเพียงพอในจำนวนที่ดินที่ใช้เพาะปลูกและความเพียงพอในผลผลิต เป็นต้น

โดยเหตุที่การศึกษาและวิจัยของโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรของประเทศไทยซึ่งผู้ศึกษานำมาศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาถึงลักษณะของประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทโดยเฉพาะ แม้ในการสุ่มตัวอย่างก็ได้จัดลำดับอำเภอในประเทศไทยตามอัตราส่วนของประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่อประชากรในวัยทำงานทั้งหมดในอำเภอนั้น ๆ และผลปรากฏว่า ตัวอย่างของโครงการวิจัยนี้เป็นผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมถึงร้อยละ ๙๔.๘ ผู้ศึกษาจึงเห็นความสำคัญที่จะแยกพิจารณาลักษณะบางประการของหัวหน้าครัวเรือนผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งอาจจะช่วยชี้ให้เห็นความแตกต่างของการย้ายถิ่นของชาวชนบทในประเทศไทยได้ดังนี้

จำนวนที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ ลักษณะประการแรกซึ่งอาจใช้เป็นดัชนีชี้ให้เห็นถึงฐานะทางเศรษฐกิจ คือ ขนาดที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ ตารางที่ ๘ แสดงให้เห็นว่า มีผู้ที่ไม่ถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินเพียงร้อยละ ๑๖.๑ เท่านั้น ส่วนเกษตรกรที่เหลือเกือบ ๒ ใน ๓ หรือร้อยละ ๖๓.๑ มีที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ขนาด ๑ - ๒๕ ไร่ กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ขนาด ๑๐ - ๑๙

โร่มากที่สุดถึงร้อยละ ๒๖.๕ และผู้มีที่ดินถือกรรมสิทธิ์ขนาด ๑ - ๔ ไร่ และ ๒๐ - ๒๙ ไร่ ร้อยละ ๒๒.๕ และ ๑๓.๓ ตามลำดับ ส่วนเกษตรกรที่มีที่ดินถือกรรมสิทธิ์ขนาด ๓๐ ไร่ หรือมากกว่ามีร้อยละ ๒๐.๔ แสดงว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ต่างก็มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน แต่จำนวนร้อยละของผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินลดลงเมื่อขนาดที่ดินถือกรรมสิทธิ์สูงขึ้น

ตารางที่ ๔ จำนวนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามการขายดินและจำนวนที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์

จำนวนที่ดินถือกรรมสิทธิ์	จำนวน	ร้อยละ			
		รวม	การขายดิน		รวม
			ไม่เคย	เคย	
ไม่มี	๑๔๕	๑๖.๑	๑๖.๕ (๔๙.๐)	๑๕.๓ (๕๑.๐)	(๑๐๐.๐)
มี ๑ - ๔ ไร่	๒๐๓	๒๒.๕	๒๑.๒ (๔๔.๘)	๒๓.๓ (๕๕.๒)	(๑๐๐.๐)
มี ๑๐ - ๑๙ ไร่	๒๔๒	๒๖.๕	๒๘.๒ (๕๐.๐)	๒๕.๖ (๕๐.๐)	(๑๐๐.๐)
มี ๒๐ - ๒๙ ไร่	๑๒๔	๑๓.๓	๑๕.๓ (๕๓.๒)	๑๓.๓ (๕๖.๘)	(๑๐๐.๐)
มี ๓๐ - ๓๙ ไร่	๘๐	๘.๕	๘.๑ (๔๓.๘)	๕.๕ (๕๖.๒)	(๑๐๐.๐)
มี ๔๐ - ๔๙ ไร่	๕๐	๕.๕	๓.๓ (๔๐.๐)	๕.๑ (๖๐.๐)	(๑๐๐.๐)
มี ๕๐ ไร่ และมากกว่า	๖๘	๗.๕	๗.๐ (๔๕.๑)	๘.๑ (๕๕.๙)	(๑๐๐.๐)
รวม	๕๐๒	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

เมื่อเปรียบเทียบขนาดที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ระหว่างเกษตรกรผู้ไม่เคຍย้ายดินและผู้
 เคຍย้ายดิน พบว่า ประมาณครึ่งหนึ่งของเกษตรกรทั้งที่ไม่เคຍย้ายดินและเคຍย้ายดินต่างก็มี
 ที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ขนาด ๑ - ๑๕ ไร่ คือร้อยละ ๔๕.๔ เปรียบเทียบกับร้อยละ ๔๕.๓ ส่วน
 ที่เหลือปรากฏว่าเกษตรกรผู้ไม่เคຍย้ายดินที่ถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินขนาด ๒๐ - ๓๕ ไร่ มี
 จำนวนร้อยละ ๒๓.๔ ในขณะที่เกษตรกรผู้เคຍย้ายดินที่ถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินขนาดเดียวกันนี้
 มีจำนวนร้อยละ ๒๑.๘ แต่เมื่อขนาดที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์สูงขึ้นเป็น ๔๐ ไร่และมากกว่า
 กลับพบว่าเกษตรกรผู้เคຍย้ายดินกลับมีขนาดที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์สูงกว่าคือร้อยละ ๑๓.๒ ใน
 ขณะที่เกษตรกรผู้ไม่เคຍย้ายดินที่ถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินขนาดเดียวกันนี้จำนวนร้อยละ ๑๐.๗

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้ไม่เคຍย้ายดินและผู้เคຍย้ายดินที่มีขนาด
 ที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์เท่ากัน ปรากฏว่า ผู้เคຍย้ายดินมีอัตราส่วนของผู้ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเลย
 และผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินขนาด ๑ - ๕ ไร่ สูงกว่าผู้ไม่เคຍย้ายดินเล็กน้อย ในขณะที่เดียวกัน
 ก็มีอัตราส่วนของผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินขนาด ๓๐ ไร่ขึ้นไปสูงกว่าผู้ไม่เคຍย้ายดินด้วย ส่วนผู้
 ที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินขนาด ๑๐ - ๒๕ ไร่นั้น มีอัตราส่วนของผู้ไม่เคຍย้ายดินสูงกว่าผู้เคຍ
 ย้ายดินเล็กน้อย

จากการหาค่าเฉลี่ยขนาดของที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ ปรากฏว่า ในบรรดาหัวหน้า
 ครัวเรือนที่เป็นเกษตรกรผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้นมีขนาดของที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์โดยเฉลี่ย
 ครอบครัวยุทธ์ ๒๒.๖ ไร่ และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบขนาดที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ระหว่างผู้
 ไม่เคຍย้ายดินและผู้เคຍย้ายดิน ปรากฏว่ามีขนาดของที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์โดยเฉลี่ยครอบครัวยุทธ์
 ละ ๒๒.๒ ไร่ และ ๒๓.๐ ไร่ตามลำดับ

ปัจจัยทางเศรษฐกิจอีกอย่างหนึ่งที่อาจนำมาพิจารณา คือการเช่าที่ดินเพื่อประกอบ
 การเกษตรกรรม จากตารางที่ ๕ ปรากฏว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ถึงร้อยละ ๔๑.๐ เป็นผู้
 ที่ไม่ตองเช่าที่ดิน และมีผู้ตองเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมขนาด ๒๐ ไร่และมากกว่าเพียง
 ร้อยละ ๕.๔ และมีผู้ตองเช่าที่ดินขนาด ๑ - ๑๕ ไร่ร้อยละ ๑๓.๖ ของเกษตรกรทั้งหมด
 เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเกษตรกรผู้ไม่เคຍย้ายดินและผู้เคຍย้ายดิน ปรากฏว่ามีจำนวนร้อยละ
 ของเกษตรกรผู้เคຍย้ายดินที่ไม่ตองเช่าที่ดินน้อยกว่าเกษตรกรผู้ไม่เคຍย้ายดิน คือร้อยละ

๙๕.๙ เปรียบเทียบกับ ๘๓.๕ และมีจำนวนรอยละของเกษตรกรผู้เคยขายดินที่ตองเช่าที่ดินมากกว่าผู้ไม่เคยขายดินในเกือบทุกขนาดที่ดินเช่า

ตารางที่ ๕ จำนวนรอยละของเกษตรกร จำแนกตามการขายดินและจำนวนที่ดินเช่าเพื่อการเกษตร

จำนวนที่ดินเช่าเพื่อการเกษตร	จำนวน	รอยละ			รวม
		รวม	การขายดิน		
			ไม่เคย	เคย	
ไม่ได้เช่า	๓๓๕	๘๑.๐	๘๓.๕ (๘๘.๑)	๙๕.๙ (๕๐.๘)	(๑๐๐.๐)
เช่า ๑ - ๕ ไร่	๖๓	๖.๘	๖.๒ (๘๒.๘)	๙.๖ (๕๙.๑)	(๑๐๐.๐)
เช่า ๑๐ - ๑๙ ไร่	๖๑	๖.๙	๕.๘ (๘๑.๐)	๙.๖ (๕๘.๐)	(๑๐๐.๐)
เช่า ๒๐ - ๒๙ ไร่	๒๔	๒.๖	๒.๑ (๓๙.๕)	๓.๒ (๖๒.๕)	(๑๐๐.๐)
เช่า ๓๐ - ๓๙ ไร่	๑๓	๑.๕	๑.๕ (๕๖.๒)	๑.๕ (๕๓.๘)	(๑๐๐.๐)
เช่า ๔๐ - ๔๙ ไร่	๖	๐.๙	๐.๖ (๑๖.๙)	๑.๐ (๘๓.๓)	(๑๐๐.๐)
เช่า ๕๐ ไร่ และมากกว่า	๖	๐.๙	๐.๘ (๖๖.๙)	๐.๕ (๓๓.๓)	(๑๐๐.๐)
รวม	๕๐๘	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอัตราส่วนของหัวหน้าครัวเรือนผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและผู้เคยย้ายถิ่น ซึ่งต่างก็ต้องเช่าที่ดินขนาดเท่า ๆ กัน ปรากฏว่า ผู้เคยย้ายถิ่นมีอัตราส่วนของผู้ไม่ตองเช่าที่ดินสูงกว่าเพียงเล็กน้อย และในขณะเดียวกันก็มีอัตราส่วนของผู้ที่ตองเช่าที่ดินสูงกว่าในทุกขนาดที่ดินเขาควย ยกเว้นในกลุ่มผู้ที่ตองเช่าที่ดินขนาด ๕๐ ไร่และมากกว่า

จากการหาค่าเฉลี่ยขนาดที่ดินที่เกษตรกรเหล่านี้เช่าเพื่อการเกษตร ปรากฏว่า ในบรรดาเกษตรกรผู้ตองเช่าที่ดินนั้น ตองเช่าที่ดินโดยเฉลี่ยครอบครัวละ ๑๙.๒ ไร่ และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและผู้เคยย้ายถิ่น ปรากฏว่า ตองเช่าที่ดินโดยเฉลี่ยครอบครัวละ ๑๙.๖ ไร่ และ ๑๖.๕ ไร่ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาถึงความรู้สึกเกี่ยวกับความเพียงพอในที่ดินที่ถือครองเพื่อการเกษตร ซึ่งรวมถึงที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์และที่ดินเช่าเพื่อประกอบการเกษตรของผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยส่วนรวมแล้วเกษตรกรมีความรู้สึกที่ว่าพื้นที่ที่ตนทำกินอยู่ทุกวันนี้มีความเพียงพอและไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต คิดเป็นอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกันคือร้อยละ ๕๒.๓ และ ๔๙.๙ โดยลำดับ และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างเกษตรกรผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและผู้เคยย้ายถิ่นนั้น ข้อมูลในตารางที่ ๑๐ แสดงให้เห็นว่ามีความแตกต่างในด้านความคิดเกี่ยวกับความเพียงพอในจำนวนที่ดินที่ถือครองระหว่างเกษตรกรผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและเคยย้ายถิ่นเพียงเล็กน้อย และเป็นที่น่าสนใจกว่าจำนวนร้อยละของเกษตรกรผู้เคยย้ายถิ่นที่มีความรู้สึกว่าจะจำนวนที่ดินที่ตนทำกินอยู่ในปัจจุบันนี้เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตสูงกว่าจำนวนร้อยละของเกษตรกรผู้ไม่เคยย้ายถิ่นบางเล็กน้อย คือประมาณร้อยละ ๕๓.๓ เปรียบเทียบกับร้อยละ ๕๑.๒

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและผู้เคยย้ายถิ่นในค่านนี้ ปรากฏว่า ผู้เคยย้ายถิ่นมีอัตราส่วนของผู้ที่มีความรู้สึกเพียงพอและไม่เพียงพอในที่ดินที่ตนถือครองเพื่อการเกษตรสูงกว่าผู้ไม่เคยย้ายถิ่นเล็กน้อย

หัวหน้าครัวเรือนผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเกือบ ๒ ใน ๓ หรือ ร้อยละ ๖๖.๒ มีความรู้สึกว่าจะตนได้ผลิตผลทางการเกษตรเพียงพอต่อการดำรงชีวิตของครอบครัว ผู้ที่รู้สึก

วาทนผลลิตไค้ไม่เพียงพอมี่เพียง ๑ ใน ๓ หรือร้อยละ ๓๒.๔ ส่วนที่เหลือเป็นผู้ที่ห้ค่าตอบ
วาทบางปีพอบางปีไม่พอ

ตารางที่ ๑๐ จำนวนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามการย้ายถิ่นและความรู้สึกเกี่ยวกับ
ความเพียงพอในจำนวนที่ดินที่ถือครอง

ความรู้สึกเกี่ยวกับ ความเพียงพอใน จำนวนที่ดินที่ถือครอง	จำนวน	ร้อยละ			
		รวม	การย้ายถิ่น		รวม
			ไม่เคย	เคย	
พอ	๔๙๑	๕๒.๓	๕๑.๒ (๕๔.๘)	๕๓.๓ (๕๕.๒)	(๑๐๐.๐)
ไม่พอ	๔๒๙	๔๗.๗	๔๘.๘ (๕๖.๙)	๕๖.๗ (๕๓.๑)	(๑๐๐.๐)
รวม	๙๒๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

เมื่อเปรียบเทียบเกษตรกรผู้ไม่เคยย้ายถิ่น และเคยย้ายถิ่นในลักษณะนี้ ปรากฏผล
เป็นที่น่าสังเกตุว่า ผู้เคยย้ายถิ่นมีจำนวนร้อยละของผู้ที่มีความรู้สึกวาทนผลลิตผลลิตไค้เพียง
พอสูงกว่าผู้ไม่เคยย้ายถิ่นเล็กน้อยคือร้อยละ ๖๘.๑ เปรียบเทียบกับร้อยละ ๖๔.๒ ใน
ทำนองเดียวกันเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอัตราส่วนของผู้ไม่เคยย้ายถิ่นและเคยย้ายถิ่นในแ
ละกลุ่มปรากฏว่า ในกลุ่มผู้รู้สึกวาทนผลลิตผลลิตไค้เพียงพอนั้นผู้ย้ายถิ่นสูงกว่าผู้ไม่เคย
ย้ายถิ่นเล็กน้อย คือร้อยละ ๕๓.๘

ตารางที่ ๑๑ จำนวนรอยละของเกษตรกร จำแนกตามการย้ายถิ่นและความรู้สึกเกี่ยวกับ
ความเพียงพอในผลผลิตทางการเกษตร

ความรู้สึกเกี่ยวกับ ความเพียงพอใน ผลผลิตที่ผลิตได้	จำนวน	รอยละ			
		รวม	การย้ายถิ่น		รวม
			ไม่เคย	เคย	
พอ	๕๒๐	๖๖.๒ (๔๖.๒)	๖๘.๑ (๕๓.๘)	(๑๐๐.๐)	
ไม่พอ	๒๕๔	๓๒.๔	๓๔.๕ (๕๐.๘)	๓๐.๔ (๔๘.๒)	(๑๐๐.๐)
บางปีพอ บางปีไม่พอ	๑๑	๑.๔	๑.๖ (๔๕.๕)	๑.๕ (๕๔.๕)	(๑๐๐.๐)
รวม	๗๘๕	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	